

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.3/.7

В. В. Біліченко
полковник поліції,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ України

РОЛЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В СОЦІАЛЬНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ У РАЗІ НАСИЛЬСТВА

Свобода від насильства – основне право людини. Домашнє насильство – один із найчастіших злочинів, які вчиняються щодня. І все ж соціальний тиск такий сильний, що багато жертв сприймають насильство як невідворотне явище в житті й не повідомляють про нього. Інших потерпілих, які мають мужність звертатися за допомогою до органів влади, інколи відсилають назад, не сприймаючи їх серйозно. Інші не можуть знайти захисту і справедливості через слабкість правової та політичної бази.

Саме нова поліція може стати тим імпульсом, який сформує нульову толерантність до насильства і своїм прикладом покаже, що кожна людина має право на гідне ставлення та захист. Впровадження гендерної рівності та протидія насильству над жінками – один із невід’ємних інструментів побудови безпечного і толерантного суспільства. Суспільства, яке базується на взаємній повазі, рівних правах і можливостях.

Суспільства, де головну роль грає не стать, а рівень професіоналізму. Сьогодні працювати над змінами в правоохоронній системі без урахування гендерної перспективи означає відкочуватись назад до того «міліцейського середньовіччя», з якого ми так довго намагалися вибратися. Насильство може спинити лише небайдужість і професіоналізм. Небайдужість об’єднала мільйони українців у прагненні нового життя.

Саме вона була і залишається рушійною силою змін в економіці, соціальній сфері, культурі тощо. Тому сьогодні, коли ми створюємо ефективний інструмент боротьби із правопорушеннями, так важливо бути небайдужим.

Правове регулювання протидії насильству в сім’ї – це сукупність нормативно-правових актів, норм і принципів, які регламентують діяльність державних і недержавних органів, установ, організацій та громадськості у сфері запобігання, виявлення та припинення фактів насильства на сімейно-побутовому ґрунті, а також притягнення винних до кримінальної, адміністративної, цивільної відповідальності й виявлення, усунення

причин та умов, що сприяють вчиненню вказаних правопорушень. Розглянемо національне законодавство щодо протидії насильству в сім’ї.

Основним правовим нормативним документом, який закладає засади правового регулювання не тільки сфери запобігання, протидії гендерно-обумовленому насильству, але й державного устрою взагалі, є Основний закон. У ньому вказано, що Україна – це суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Найвищою соціальною цінністю в країні є життя та здоров’я людини та громадянина. Кожна особа є рівною у своїх правах та обов’язках незалежно від свого соціального походження, раси, кольору шкіри, переконань, статевої приналежності чи віку тощо. Положення Конституції України забороняють будь-які привілеї та обмеження за переліченими вище ознаками, а також за політичними, релігійними та іншими переконаннями, етнічним походженням, майновим станом, місцем проживання, за мовними або іншими ознаками.

У ст. 24 Основного закону рівність жінок і чоловіків гарантується шляхом:

– гарантування та надання рівних прав і можливостей чоловікам і жінкам у політичній, громадській, культурній сферах життя суспільства, в отриманні освіти та різного роду професійній підготовці, у праці й отриманні належної та справедливої винагороди за неї;

– встановлення спеціальних заходів щодо охорони праці і здоров’я жінок, установа пенсійних пільг;

– створення умов праці, що дають можливість жінкам поєднувати роботу із материнством;

– правового і матеріального захисту та моральної підтримки материнства й дитинства, зокрема надання оплачуваних відпусток, інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Конституція України має найвищу юридичну силу, всі нормативні документи повинні ґрунтуватись на її положеннях і чітко їм відповідати. Тому Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» був при-

йнятий із метою забезпечення рівності правового становища всіх осіб незалежно від статевої приналежності, усунення будь-якого роду дискримінації за гендерною ознакою.

Відповідно до чинного законодавства дискримінацію за ознакою статі треба розуміти як певну дію (бездіяльність), розрізнення (виокремлення), виняток, перевагу або привілей, що були отримані у зв'язку із належністю особи до тієї чи іншої статі, якщо вони спрямовані на обмеження чи унеможливлення визнання, використання, здійснення на рівних засадах прав і свобод людини для жінок та чоловіків. Законодавець вказує, що рівний правовий статус і реальні можливості його належної реалізації жінками та чоловіками, які створюють для представників обох статей рівну участь у всіх без винятку сферах життя суспільства в Україні, – це гендерна рівність.

Насильство стосовно жінок тлумачиться як порушення прав людини і форма дискримінації щодо жінок та означає всі акти насильства щодо жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання, зокрема погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі незалежно від того, відбувається це в публічному чи приватному житті.

15 листопада 2001 року Верховна Рада України ухвалила перший на теренах СНД Закон «Про попередження насильства в сім'ї», чим визнала як існування цього явища в суспільстві, так і готовність протистояти йому. Вдосконалення національного законодавства в цій сфері триває й досі. Зокрема, запроваджено корекційні програми для осіб, які вчиняють насильство в сім'ї; виключено поняття «віктимної поведінки»; уточнено перелік суб'єктів державної політики у сфері запобігання насильству в сім'ї (2008); а у 2015 році було прийнято закон про внесення змін у Кодекс про адміністративні правопорушення, яким виключені штрафи з переліку покарань за насильство в сім'ї, що замінило штрафи як покарання за домашнє насильство на позбавлення волі.

– 25 серпня 2015 року Президент України своїм Указом затвердив Національну стратегію у сфері прав людини. У Національній стратегії містяться такі розділи, як «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Протидія гендерному насильству, торгівлі людьми та рабству», «Протидія домашньому насильству», «Забезпечення прав дитини».

– 6 грудня 2017 року Верховна Рада України ухвалила законопроект 4952, який вносить зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, що посилюють кримінальну відповідальність за домашнє насильство та насильство стосовно жінок, і законопроект 5294 «Про запобігання та протидію домашньому на-

сильству», який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики в цій сфері і спрямований на захист прав та інтересів осіб, що постраждали від такого насильства. Отож зроблено крок на шляху імплементації положень Стамбульської конвенції – Конвенції про запобігання насильству щодо жінок та домашнього насильства та боротьбу із цими явищами.

– 4 січня 2018 року Закон України «Про запобігання і протидію домашньому насильству» підписав Президент України. Закон набрав чинності 8 січня 2018 року. Для реалізації положень Закону Кабінет Міністрів України має в шестимісячний строк забезпечити приведення своїх нормативно-правових актів, а також нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у відповідність із цим Законом.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який набрав чинності 8 січня 2018 року, впроваджує комплексний підхід у боротьбі з домашнім насильством. Він передбачає таке:

- розширення кола кривдників;
- введення термінового заборонного та обмежувального приписів стосовно кривдника;
- взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи;
- направлення кривдника на проходження програми для кривдників;
- розширення повноважень Національної поліції України у випадках домашнього насильства;
- доповнення переліку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- створення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі;
- повернення штрафів як виду стягнення за вчинення домашнього насильства.

Нижче наводиться короткий аналіз новел у законодавстві з протидії домашньому насильству. Законом визначене більш широке коло осіб, на яких він поширюється, порівняно із Законом України «Про попередження насильства в сім'ї».

Відповідно до рекомендацій парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства» для МВС України має пріоритетне значення профілактика та боротьба з гендерно обумовленим насильством, зокрема з насильством у сім'ї або родині, підвищення рівня розслідування актів насильства щодо жінок.

Для належного й ефективного виконання завдань МВС України у сфері профілактики та боротьби з правопорушеннями на сімейно-побутовому ґрунті до повноважень Національної поліції було зараховано такі:

– виявлення умов і причин, які сприяють проявам насильства в сім'ї; вжиття заходів у межах своїх повноважень щодо їх усунення;

– взяття на профілактичний облік осіб, які схильні до вчинення насильства в сім'ї, та здійснення з ними виховної, попереджувальної роботи;

– відвідування сімей, члени яких перебувають на профілактичному обліку, за місцем їх проживання і проведення з ними профілактичної роботи;

– винесення офіційних попереджень кривдникам про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї;

– прийняття та розгляд у межах своєї компетенції, визначених законом, заяви і повідомлення про насильство в сім'ї або про реальну загрозу його вчинення;

– припинення насильства в сім'ї шляхом вжиття відповідних заходів, зарахованих до компетенції поліцейського, а також дій членів сім'ї, що спрямовані на виконання реальної загрози вчинення насильства в сім'ї;

– повідомлення членів сім'ї, де виникає реальна загроза вчинення насильства в сім'ї або де було вчинено насильство в сім'ї, про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися;

– направлення потерпілих від насильства в сім'ї до спеціалізованих установ для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства;

– винесення захисного припису;

– контроль за виконанням вимог захисного припису;

– направлення кривдників до кризових центрів для проходження корекційної програми;

– взаємодія з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань запобігання насильству в сім'ї, з органами опіки і піклування та спеціалізованими установами для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства у питаннях запобігання насильству в сім'ї;

– надання інформації з питань запобігання насильству в сім'ї на запит уповноважених органів;

– виконання інших покладених законом повноважень щодо запобігання насильству в сім'ї.

Треба пам'ятати, що підставою для порушення адміністративної справи про вчинення насильства в сім'ї є вчинення особою правопорушення на сімейно-побутовому ґрунті, за яке положеннями КУпАП передбачена відповідальність.

Взаємодія інспекторів поліції з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, недержавними та громадськими організаціями щодо протидії насильству в сім'ї – це комплекс заходів співпраці, який спрямований на виявлення, припинення випадків учинення насильства в сім'ї, притягнення кривдників до відповідальності, встановлення, вивчення та усунення причин, що

сприяють правопорушенням на сімейно-побутовому ґрунті, а також виховання населення в дусі «нульової толерантності» до гендерно обумовленого насильства. Насильство в сім'ї характеризується дуже великою латентністю, порівняно з іншими видами правопорушень. Задля подолання цього явища дуже важливою стає ефективна співпраця громадськості та поліцейських. Європейська комісія у межах проекту «Євробарометр» установила таке: громадськість визначає, що одним із головних органів у протидії насильству в сім'ї повинна бути поліція – 90 % опитаних респондентів підтримують таку позицію.

Висновки. У рамках міжнародної акції «16 днів проти насильства» дільничні офіцери поліції у період з 26 листопада до 10 грудня щорічно активізують свою діяльність у сфері запобігання насильству в сім'ї. Основними завданнями такої діяльності є такі:

– привернення уваги громадськості до актуальних для українського суспільства проблем подолання насильства в сім'ї, протидії торгівлі людьми та жорстокого поводження з дітьми, гендерного насильства та забезпечення рівних прав жінок і чоловіків;

– активізація партнерського руху органів державної влади, державних закладів, громадських організацій щодо викоренення домашнього насильства;

– проведення інформаційних кампаній із метою підвищення обізнаності населення України з питань запобігання насильству в сім'ї, жорстокого поводження з дітьми, формування свідомості всіх верств населення щодо нетерпимого ставлення до насильства;

– формування свідомості всіх верств населення щодо нетерпимого ставлення до насильства.

Література

1. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї: наказ М-ва України у справах сім'ї, молоді та спорту, МВС України від 7 вересня 2009 р. № 3131/386.

2. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2789-III.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 листопада 1984 р. № 8073-X.

4. Качинська М.О. Досвід Польської республіки у сфері попередження насильства в сім'ї. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 2. С. 134–136.

5. Nowakowska U., Kępczka A., Chańska W., Kuczyńska S. Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości. Warszawa, 2005. S. 75.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI.

БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

7. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 6 листопада 2015 р. № 1377.

8. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР.

Анотація

Біличенко В. В. Роль поліцейського в соціальному забезпеченні у разі насильства. – Стаття.

Актуальність обраної теми полягає в ідеї про те, що протидія насильству в сім'ї є складною міждисциплінарною проблемою, у якій переплітаються різні аспекти, а саме:

– правові, психологічні, соціологічні, педагогічні, медичні, тому необхідною умовою успішної протидії насильству в сім'ї є координація і об'єднання зусиль різних державних органів і установ, а також громадських організацій;

– розуміння працівниками поліції того, що права і свободи людини, її життя і здоров'я, честь і гідність є найважливішими соціальними цінностями, захист яких є їхнім найважливішим обов'язком.

Ключові слова: поліцейський, правопорушення, злочин, насильство.

Анотация

Биличенко В. В. Роль полицейского в социальном обеспечении при насилии. – Статья.

Актуальность выбранной темы состоит в идее о том, что противодействие насилию в семье является слож-

ной междисциплинарной проблемой, в которой переплетаются различные аспекты, а именно:

– правовые, психологические, социологические, педагогические, медицинские, поэтому необходимым условием успешного противодействия насилию в семье является координация и объединение усилий различных государственных органов и учреждений, а также общественных организаций;

– понимание работниками полиции того, что права и свободы человека, его жизнь и здоровье, честь и достоинство являются важнейшими социальными ценностями, защита которых является их важнейшей обязанностью.

Ключевые слова: полицейский, правонарушение, преступление, насилие.

Summary

Bilichenko V. V. The role of the police in a coherent provision of violence. – Article.

The urgency of the chosen topic lies in the idea that countering domestic violence is a complex interdisciplinary problem in which different aspects are intertwined:

– legal, psychological, sociological, pedagogical, medical, therefore the necessary condition for successful counteraction to domestic violence is the coordination and integration of efforts of various state bodies and institutions, as well as public organizations;

– the understanding of the police that human rights and freedoms, their lives and health, their honor and dignity are the most important social values whose protection is their most important duty.

Key words: police officer, offense, crime, violence.